

Devlet Yönetiminde Adaletin Yeri ve Önemi

Ahmet Hamdi Aydın

Prof. Dr. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi

Özet

Devlet ile adalet arasında son derece önemli ve yakın bir ilişki vardır. Antik Yunan, eski-yeni Avrupa, Amerika ve Türk-İslam dünyasından hemen tüm filozoflar ve bilim insanları bu ilişkiye işaret etmişler ve dolayısıyla devletin ve devlet adamlarının adil olması gerektiğini belirtmişlerdir. Bu çalışmada öncelikle devlet kavramı anlamı, şekilleri ve gelişme süreci bakımından ele alınacak, sonra adalet kavramı anlamı, önemi ve kapsamı itibarıyla açıklanacak, daha sonra devlet-adalet ilişkisi tartışılacak, son olarak devlet adamı-adalet ilişkisine dikkat çekilecektir.

Anahtar Kelimeler

Devlet, adil devlet, adalet, hukukun üstünlüğü, devlet adamı

*Hak, hukuk ve
adalet sadece
modern devletin,
hukuk devletin
temel ilkelerinden
olan hukukun
üstünlüğünün
gereği değil,
dinî hayatın
yaşanması için de
gereklidir.*

1.Giriş

Devlet, tek taraflı yaptırım gücüne ve emrindeki güvenlik güçleri eliyle zor kullanma yetkisine sahiptir.Bununla çelişkili olacak şekilde devlet eylem ve işlemlerinde adil davranmak veya adaleti gözetmek durumundadır.

Hak, hukuk ve adalet sadece modern devletin, hukuk devletin temel ilkelerinden olan hukukun üstünlüğünün gereği değil, dinî hayatın yaşanması için de gereklidir. Kur'an'ın ortaya koyduğu adalet düşüncesinin modern hukuktaki yerini alması, hukukun üstünlüğünün sağlanmasında önemli bir yer tutmaktadır.

Kısaca, devlet ile adalet arasında son derece önemli ve yakın bir ilişki vardır. Antik Yunan, eski-yeni Avrupa, Amerika ve Türk-İslam dünyasından hemen tüm filozoflar ve bilim insanları bu ilişkiye işaret etmişler ve dolayısıyla devletin ve devlet adamlarının adil olması gerektiğini belirtmişlerdir. Eserlerinde devlet yönetiminde adaletin yerini ve önemini vurgulayan filozof ve bilim insanlarına örnek olarak Bediüzzaman Said Nursi, Maverdi ve Konfüçyus verilebilir.

Bu çalışmada öncelikle devlet kavramı anlamı, şekilleri ve gelişme süreci bakımından ele alınacak, sonra adalet kavramı anlamı, önemi ve kapsamı itibarıyla açıklanacak, daha sonra devlet-adalet ilişkisi tartışılacak, son olarak devlet adamı-adalet ilişkisine dikkat çekilecektir.

2.Devlet

a) Devlet Nedir?

Devletin doğuşu, insanlık tarihinde önemli bir gelişmedir. Devlet, ortaya çıktığı binlerce yıldan bu yana toplumda en belirleyici otorite olmuştur. Toplumda en üstün güce sahip temel kurum olan devletin oluşumunda söz konusu olan siyasal gücün merkezileşmesi, toplumsal değişim süreçlerinde yeni dinamikleri ortaya çıkarmıştır.

Bugünkü anlamda ve yukarıda belirtilen unsurlardan oluşan modern devletler ilk olarak on altıncı yüzyılda ortaya çıkmaya başladılar. Çağdaş toplumlarda devlet en üst otorite ile güçlendirilmiş en önemli kurumdur. Siyasal kurumların en iyi örgütlenmiş olanıdır. Toplumun birlik ve düzenini sağlamak amacıyla üstün ve tek taraflı yaptırım uygulama gücü ve zor kullanma yetkisi vardır. Bu amaçla polis, jandarma ve silahlı kuvvetler gibi kurum ve güçler devletin emrindedir (Aydın, 2016c:2).

Devlet kısaca, belirli bir insan topluluğunun, belirli bir toprak parçası üzerinde egemenlik sağlamasıyla oluşan ve hukuki kişiliğe sahip devamlı bir teşkilat olarak tanımlanır(Versan, 1984: 9; Gözler, 2007: 6).

Bu tanımdan anlaşılacağı gibi devlet olmak için gerekli olan üç unsur vardır:

- Ülke denilen bir toprak parçasının olması.
- Toprak parçası üzerinde yaşayan bir insan topluluğunun olması.

- Toprak parçası üzerinde yaşayan insanların o toprak parçası üzerinde egemenliğinin olması.

Bu üç unsurun bir arada görülmediği toplumlar devlet sayılmaz. Devlet siyasal bir birlik olduğu için her şeyden önce devleti kuran ve egemenliği elinde bulunduran insanlar arasında kültürel bir birlik olması gerekir. Ancak kültürel birlik, devletin yaşaması için yeterli değildir. Tarihte görülen bir çok iç savaş, kültürel birliğin devletin kurulmasında yeterli olmadığını göstermiştir.

Ayrıca bir örgütlenmenin devlet olarak nitelendirilebilmesi için egemen olmak ve bu egemenliğin diğer devletler tarafından kabul edilmesi veya tanınması önemlidir, fakat 'tanınmak' şart değildir. Tanıma, sadece uluslararası alanda diğer ülkelerle ilişki kurmak için gerekli bir işlemdir. Tanımayan devlet, söz konusu örgütlenmeyi 'devlet' saymadığı için siyasal veya ekonomik herhangi bir ilişki kurmada muhatap olarak kabul etmez.

Bir tüzel kişilik olarak soyut bir varlık olmakla birlikte devletin yukarıda sayılan üç unsurundan başka resmi dil ve bayrak gibi somut sembolleri de vardır (<https://tr.wikipedia.org>).

b) Devlet Şekilleri

Devlet çeşitli açılardan tasnif edilebilir. Devleti oluşturan toprak, egemenlik ve insan unsurunun niteliğine, ölçüsüne ve kaynağına göre siyasal ve organik yapı bakımından farklı devlet şekilleri ortaya çıkabilir.

Örneğin egemenliğin kaynağına göre devlet şekilleri şöyle örneklendirilebilir:

- Monarşik devletler: Egemenliğin tek kişiye ait olduğu devletlerdir.
- Aristokratik devletler: Egemenliğin asiller veya zenginler gibi seçkin bir grupta olduğu devletlerdir.
- Oligarşik devletler: Egemenliğin belli bir sınıf veya gruba ait olduğu devletlerdir.
- Teokratik devletler: Egemenliğin kaynağının dine dayandığı devletlerdir.
- Demokratik devletler: Egemenliğin halka ait olduğu devletlerdir.

Devletler organik yapı bakımından da üniter ve federal devletler şeklinde ayrılır.

Üniter devlet ne demek, federal devlet (federasyon) ne demektir?

Üniter devlet, merkezi idarenin üstünlüğüne dayalı ve idari birimlerin sadece merkezi yönetimin devretmeyi uygun gördüğü yetkileri kullanabildiği, tek bir birim olarak yönetilen devlet demektir. Üniter devlet, bölünmez bir bütündür. Üniter devlette bölge, il ve ilçe gibi idari bölümler ve mahalli yönetimler bulunabilir. Ancak bunların sadece idari yetkileri vardır. Yasama ve yargı yetkileri yoktur. Her yerde aynı anayasa ve aynı kanunlar uygulanır. Mahalli yönetimler iç işlerinde sosyal hayatı düzenleyen basit düzenlemelere gidebilir, fakat bağımsız hukuki düzenlemeler yapamazlar.

Ayrıca bir örgütlenmenin devlet olarak nitelendirilebilmesi için egemen olmak ve bu egemenliğin diğer devletler tarafından kabul edilmesi veya tanınması önemlidir, fakat 'tanınmak' şart değildir. Tanıma, sadece uluslararası alanda diğer ülkelerle ilişki kurmak için gerekli bir işlemdir.

Bir devletin kurulması kolaydır. Zor olan gelişip varlığını devam ettirmesi, yıkılmadan yaşamaya devam edebilmesidir. Devletlerin yaşayabilmeleri için, aşağıda anlatılacağı gibi, adil olmaları önemlidir.

Mesela, Anayasanın 3. maddesine göre, “Türkiye Devleti, ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütündür.” Bu, Türkiye Cumhuriyeti Devletinin “üniter devlet” olması demektir. Yani Türkiye’de farklı kanunların geçerli olduğu farklı yönetim bölgeleri ya da ‘federatif-özerk’ yapılar yoktur. Türkiye’de üniter devlet yapısı, merkezi idarenin merkez, taşra ve yurtdışı teşkilatları ile mahalli yönetim teşkilatlarından oluşmaktadır (Aydın, 2016c:47).

Federal devlet veya federasyon ise coğrafi yapılarına göre oluşmuş birden fazla devletin kendi istekleriyle bir araya gelerek dışarıya karşı tek bir siyasi güç olarak görülmeleri ve bu amaçla kurdukları yapının, kendisini oluşturan devletlerin üzerinde olması, iç işlerinde ise, yine aralarındaki anlaşmaya göre geniş veya dar ölçüde özerk olmaları ile oluşan devlet sistemidir.

Federal devlet bu anlamda iç yapıları itibarıyla özerk olan devletlerin (federe devlet) oluşturduğu siyasi bir birliklerdir. Federe devletlerin her biri kendi ülkesine ve anayasasına sahip iken diğer devletlerle olan ilişkilerin düzenlenmesinde yetki federal devlete aittir. Bununla birlikte federe devletlerin içinde kendi yasama, yürütme ve yargı organları da vardır. Fakat kanunlar üst devlet (federal devlet) kimliğine ait anayasaya aykırı olamazlar.

Federalizm veya federal devlet yapısı birleşme yoluyla veya ayrılma ile oluşabilir. Birleşme yoluyla federal yapıda, birbirlerinden bağımsız olan üniter devletler bir araya gelerek federal devleti oluştururlar. Amerika Birleşik Devletleri ve İsviçre Federal Devleti birleşme yoluyla kurulmuşlardır. Ayrılma yoluyla kuruluşta ise üniter nitelikte olan bir devletin il ve bölge gibi ayrılmak isteyen birimleri bağımsız devletler kurmak yerine, federe devlet haline gelmeyi tercih ederler. Avusturya ve Rusya bu şekilde federasyon olmuştur. (Aydın, 2016a).

c) Devletin Gelişme Süreci

Bir devletin kurulması kolaydır. Zor olan gelişip varlığını devam ettirmesi, yıkılmadan yaşamaya devam edebilmesidir. Devletlerin yaşayabilmeleri için, aşağıda anlatılacağı gibi, adil olmaları önemlidir.

Devlet, işlevi itibarıyla gün geçtikçe büyür; sadece siyasi bir kurum olarak değil, ekonomik ve teknolojik işlevler gibi farklı işlevler de yüklenerek ve giderek daha çok alana müdahale ederek veya daha çok hizmet sunarak büyür.

Sosyo-ekonomik ve teknolojik gelişmeler ve bunların devlete yüklediği yeni görevler gibi bir çok faktör devletin örgütsel ve işlevsel anlamda giderek büyümesine yol açar. Bu sağlıklı bir büyümedir. Her şeyin devletten istenmesinin sonucu olarak devletin şişmesi, hantallaşması, ağırlaşması, hareket edemez yani hizmet veremez hale gelmesi demektir. Devletin bu şekilde büyümesinde etkili olan faktörler şöyle sayılabilir (Eryılmaz, (2011: 23-27):

- Sanayileşme sonucu toplumun ihtiyaçlarında nitelik ve nicelik yönünden önemli değişikliklerin olması.
- Ticari ve sınıai faaliyetlerin topluma ek maliyetler yüklemesi sonucu, devletten daha çok kamu hizmetinin talep edilmesi.

- Devletin ekonomiye müdahale etmek istemesi sonucu ekonomik işlevler yüklenmesi.
- Devletin toplum üzerindeki siyasal gücünü artırmak istemesi nedeniyle daha çok siyasal ve bürokratik eylem ve işlem yapmak durumunda kalması.
- Nüfusun artması ve buna bağlı olarak kadınlar, gençler ve yaşlılar gibi bazı toplumsal kesimlerin artışı gibi sebeplerle demografik yapının değişmesi.
- Kentleşme sonucu kamu hizmetlerine olan talebin hem nitelik hem de nicelik olarak artması.
- Kişi başına düşen gelirin artması dolayısıyla insanların taleplerinin artmasına bağlı olarak devlet harcamalarının artması.
- Eğitim, sağlık ve konut ihtiyacı gibi toplumsal refahı ilgilendiren konularda belirlenen politikaların uygulanmasına giderek daha çok kaynak aktarma eğiliminden dolayı devletin harcamalarının artması.
- Televizyon, radyo, tiyatro gibi sanatsal etkinliklere devletin giderek daha çok yatırım yapması eğilimi.
- Kamu hizmetlerinin 'ucuz' olduğu inancına bağlı olarak kamu hizmetlerinin çoğalması.
- Siyasetçilerin seçim kaygısıyla seçmenlerin taleplerini karşılamak amacıyla bazı alanlara veya bazı yerlere daha çok hizmet götürme çabası.
- Bürokratların bazı durumlarda kurum içinde imkanlarını geliştirmek ve kişisel bazı duygularını tatmin edebilmek amacıyla ellerindeki bütçeleri artırmak suretiyle kamu harcamalarında artışa neden olmaları gibi 'yönetim içi faktörler.'
- Kamu sektöründeki verimsizlik nedeniyle her geçen gün kamu hizmetlerine daha çok personel alma ve daha çok birim açma eğilimi.
- Devletin belli sektörlerde denetleme ve düzenleme işlevini etkin bir şekilde yapmaya çalışması sonucu, dünyada ve Türkiye'de 1980'lerden sonra bağımsız yönetsel otoritelerin kurulması.

Tarihsel olarak bu faktörler devletin işlevsel ve örgütsel olarak büyümesine neden oldu. Devlet büyüdükçe görev ve işlevleri çoğaldı. Fakat 1980'lerden sonra gelişen çağdaş devlet anlayışı gereği 'devletin küçülmesi' gündeme geldi. Bu amaçla geleneksel olarak devletin yüklediği bazı işlevler özel sektör ve sivil toplum örgütleri ile paylaşılmaya başlandı.

Devletin anlamı ve alanı ile ilgili bu değişim ve dönüşüm kamu yönetimi anlayışını da yeniden şekillendirdi. Özel sektörün kamusal hizmet sunumuna katılmasına 'yeni kamu yönetimi anlayışı', sivil toplum kuruluşlarının da üçüncü bir aktör olarak katılması anlayışına da 'yönetişim' denilmektedir. Dolayısıyla artık her türlü hizmet sadece devletten değil, biraz da özel sektörden ve sivil toplum kuruluşlarından istemek durumundayız. Böylece devletin yükü hafiflemiş, yani devlet küçülmüş olacaktır.

Devletin anlamı ve alanı ile ilgili bu değişim ve dönüşüm kamu yönetimi anlayışını da yeniden şekillendirdi. Özel sektörün kamusal hizmet sunumuna katılmasına 'yeni kamu yönetimi anlayışı', sivil toplum kuruluşlarının da üçüncü bir aktör olarak katılması anlayışına da 'yönetişim' denilmektedir.

'Adalet' kavramı,
siyaset bilimi,
tarih felsefesi ve
hukuk dışında,
İslam düşünce
sisteminde;
ahlak, fıkıh,
hadis ve ontoloji
alanlarında da
birbirine yakın
anlamalarda
kullanılmış bir
kavram olarak da
incelenmelidir.
Bediüzzaman Said
Nursi, adaletle
hikmet, müsavat
ve mizan arasında
da sıkı bir ilişki
olduğu hususuna
dikkat çekmiştir.
Ona göre
müsavatsız adalet,
adalet değildir.

3. Adalet

Adalet kavramı, insanlığın tarih boyunca aradığı ve semavi kitapların da üzerinde ısrarla ve önemle durduğu bir kavramdır. Adalet özellikle hukuk, hukukun üstünlüğü ve hukuk devleti için önemli ve anlamlı bir kavramdır. Mesela Konfüçyus "adalet kutup yıldızı gibi yerinde durur ve geri kalan her şey onun etrafında döner" diyerek adaletin önemini vurgular. Kur'an'ı Kerim'de de adalet konusu geniş bir yer tutar.

Bütünay, bir makalesinde devlet adalet ilişkisini Said Nursi'nin adalet tanımına yer vererek inceler. Nursi'ye göre adalet "Zulüm etmemek, herkese hakkını vermek ve lâıyk olduğu muâmeleyi yapmak"tır. Ancak; "günümüz modern devlet anlayışında; devlet aynı zamanda toplumun genelinin idaresinden, düzeninden, güvenliğinden vs. de sorumlu görüldüğünden kamu düzeninin ve yararının gerekli gördüğü durumlarda ferdin önceliğinin olmayacağını, dolayısıyla böyle durumlarda ferdin hakkının sınırlanabileceğini mümkün görmektedir. Dolayısıyla ferde karşı devletin muamelesinde bir nevi adaletsizliğin ihlasına sebep olabilecek bu durumu Bediüzzaman Said Nursi kabul etmemektedir."(Bütünay, www.bediuzzamansaidnursi.org)

'Adalet' kavramı, siyaset bilimi, tarih felsefesi ve hukuk dışında, İslam düşünce sisteminde; ahlak, fıkıh, hadis ve ontoloji alanlarında da birbirine yakın anlamalarda kullanılmış bir kavram olarak da incelenmelidir. Zira, Kur'an-ı Kerim'de ve hadislerde genellikle düzen, denge, denklik, eşitlik, gerçeğe uygun hükmetme, doğru yola iletme, takvaya yönelme, dürüstlük, tarafsızlık gibi anlamalarda kullanılan 'adalet' kavramı, 'İsm-i Adl'in bir cilvesi olarak yaratılıştan da insanın fizyonomik yapısı ve kainattaki uyumu, ahengi ve estetik görünüşü ifade etmektedir. Risale-i Nur'da genişçe yer tutan bununla ilgili bahislerin dışında bazı ibret verici tarihi olaylar nakledilerek adalet vurgusu yapılır. Risale-i Nur'da nakledilen, verdiği karara hislerini karıştıran bir hakimin azledilmesi olayında olduğu gibi, İslamiyet adaleti hislere kadar indirgemiş ve bir hakimin kararlarına hislerini karıştırmasını yasaklamıştır. Hâkimin hislerine kapılarak verdiği karar adaletli olmamaktadır. Bir hâkim karar verirken o kadar hassas olması gerekiyor ki adaletli karar verebilsin, aksi takdirde zulmetmiş olmaktadır.

Risale-i Nur Külliyyatına baktığımızda Bediüzzaman Said Nursi'nin 'adalet' kavramına farklı açılımlar kazandırdığını görmekteyiz. Filozofların 'anasır-ı erbaa' dediği ziya (ateş), hava, su ve toprak'tan oluşan dört unsuru Bediüzzaman 'anasır-ı zahire' diye adlandırmış ve bunların karşılığı olarak hikmet, adalet, inayet ve merhamet'ten oluşan dört unsuru da 'anasır-ı maneviye' olarak isimlendirmiştir. Adalet, hava ile eşleşmekte ve nasıl ki hava olmadan dünyada yaşamak, nefes almak mümkün değilse; adalet olmadan da yaşamak, dünyada bir nizam kurmak mümkün olmamaktadır. İçtimai hayatta adalet, fiziki hayattaki hava kadar önemlidir. Çünkü adaletsiz bir hayat tahayyül edilemez.

Bediüzzaman Said Nursi, adaletle hikmet, müsavat ve mizan arasında da sıkı bir ilişki olduğu hususuna dikkat çekmiştir. Ona göre müsavatsız adalet, adalet değildir.

Adalet kavramı esas itibarıyla tamamen müsbet, olumlu bir kavram olmasına rağmen Bediüzzaman, adaleti müsbet ve menfi olmak üzere iki kısma ayırmaktadır. Bunu kendisi şöyle ifade etmektedir:

“Adalet iki şıktır. Biri müsbet, diğeri menfidir.

Müsbet, hak sahibine hakkını vermektir. Şu kısım adalet, bu dünyada bedahet derecesinde ihatası vardır. Çünkü herşeyin istidat lisanıyla ve ihtiyac-ı fitrî lisanıyla ve ıztırar lisanıyla Fâtır-ı Zülcelâlden istediği bütün matlubatını ve vücut ve hayatına lâzım olan bütün hukukunu mahsus mizanlarla, muayyen ölçülerle bilmüşahede veriyor. Demek adaletin şu kısmı, vücut ve hayat derecesinde kat’i vardır.

İkinci kısım menfidir ki haksızları terbiye etmektir. Yani haksızların hakkını, tazip ve tecziye ile veriyor. Şu şık ise çendan tamamıyla şu dünyada tezahür etmiyor. Fakat o hakikatin vücudunu ihsas edecek bir surette, hadsiz işaret ve emarat vardır. Ezcümle, kavm-i Âd ve Semûd’dan tut, ta şu zamanın mütemerrid kavimlerine kadar gelen sille-i tedip ve te’ziyâne-i tâzip, gayet âli bir adaletin hükümran olduğunu hads-i kat’i ile gösteriyor”(Yılmaz, <http://www.bediuzzamansaidnursi.org/>).

Adaletin bu şekilde müsbet ve menfi diye iki kısma ayrılması Bediüzzaman’ın kendine özgü olarak ortaya koyduğu orijinal bir tasniftir. Kişi hak ve hürriyetlerine bu denli önem vermesiyle Bediüzzaman’ın adalet anlayışı modern hukuk anlayışının çok fevkindedir. Ona göre bir suçsuz insanın canı tüm insanlık uğruna bile olsa heder edilemez. Bir kişinin hakkıyla tüm insanlığın hakkı arasında hiçbir fark yoktur. Bediüzzaman, ‘masum bir kişiyi öldüren tüm insanları öldürmüş gibidir’ hükmünü kendisine şiar edinmiş ve adalet-i mahza’nın yeryüzünde hakim olması için bütün bir ömrünü bu yolda harcamıştır (Yılmaz, <http://www.bediuzzamansaidnursi.org/>).

4. Devlet-Adalet İlişkisi

a) Adil Devlet

Tarihsel olarak devletin ne tür bir devlet olması değil, adil olup olmadığı önemli olmuştur. Yani devletler adil yönetildiklerinde uzun süre yaşamışlardır. Aksi durumda kısa sürede tarihe karışmışlardır.

Modern hukuk devletinin de temellerinden birisi adalettir. Adalet, devletin işlemesi ve hukukun üstünlüğünün sağlanması için önemlidir. Diğer bir ifade ile devletin işleyişinde önemli hususlardan biri de adalet veya adil yönetmektir (Aydın, 2016b).

Batılı ve Türk İslam dünyasından tüm filozoflar devlet ve adalet ilişkisi üzerinde durmuşlardır. Mesela Maverdi’ye göre devletin dört temel ilkesi şunlardır (Birsin, 2004: 48-70):

- Muhafazakârlık ilkesi
- Güçlü devlet ilkesi

Adaletin bu şekilde müsbet ve menfi diye iki kısma ayrılması Bediüzzaman’ın kendine özgü olarak ortaya koyduğu orijinal bir tasniftir. Kişi hak ve hürriyetlerine bu denli önem vermesiyle Bediüzzaman’ın adalet anlayışı modern hukuk anlayışının çok fevkindedir.

'Adalet' kavramı ve olgusu genelde insanlık için özeldir insanların kurmuş oldukları devlet için en önemli konulardan birisidir. Bu kadar önemli olan adaleti, hiçbir devlet veya devlet adına adalet mensubu bilerek ve isteyerek ihlal edemez.

- Hukuk/adalet ilkesi
- Ahlâkîlik ilkesi

Görüldüğü gibi dört temel ilkedен biri hukuk ve adalettir.

Maverdi'nin, çoğu dinî konularda olmak üzere çok sayıda eseri bulunmaktadır. Devlet ve kamu yönetimi konusundaki en önemli eseri "Al-Ahkâm-üs-Sultaniyye"dir. Yani "Yönetimin Esasları". Bu eserinde Maverdi devlet teşkilâtının temel esaslarını belirlemiştir. Bu çerçevede İslâmiyet'te devlet başkanlığı makamını ve devlet teşkilâtının işleyişini yaşanmış örnekler ışığında açıklamış, bir devlet hukuku kaleme almış ve vezirlik, emirlik ve kadılık kurumlarını anlatmıştır.

Birsine göre, Maverdi 'güçlü devlet' ilkesini savunur, gücün doğurabileceği yanlışlıkları ortadan kaldırmak için 'kapsamlı adalet' ilkesini getirmiştir. Ona göre gücün doğru kullanılması, yani adil olması gerekmektedir (2004: 62)

Konfüçyüs'ün de devlet ve adalet konulu anlamlı sözleri vardır:

- "Devlet düzen içinde yönetildiğinde ancak dünyada barış tesis edilebilir.
- İdare etmek dürüstlük demektir. Sen doğru yönetirsen yanlış olmaya kimse cesaret edemez.
- Zalim bir hükümetten, bir kaptandan daha fazla korkulmalıdır."

b) Adil Devlet ve İngiltere

'Adalet' kavramı ve olgusu genelde insanlık için özeldir insanların kurmuş oldukları devlet için en önemli konulardan birisidir. Bu kadar önemli olan adaleti, hiçbir devlet veya devlet adına adalet mensubu bilerek ve isteyerek ihlal edemez. Hata olabilir, araştırma-soruşturma ve bilgi yetersizliği olabilir, bireysel olarak hatalar veya kasıtlı kararlar da olabilir. Diğer yandan tutukluluk süresi ve yargılama süreci uzun denilebilir, nasıl oluyor da bazı davalarda tutuksuz yargılananlar ceza alabilirken, tutuklu yargılananlar beraat ediyor diye sorgulanabilir. Bu demektir ki bazıları gereksiz yere mağdur olmuş, belki bazı esas suçlular da yargılanmamış olabilir. Bazı kararlar temyizde bozulabilir veya onanabilir. Ama ne olursa olsun sonuçta bir davada tüm hakimlerin herkes hakkında ve her konuda tamamen bilerek ve kasıtlı davranarak karar verdikleri söylenebilir mi?

Fıkra veya gerçek: Eskiden İngiltere'de bir gelenek varmış. Sıradan bir insan öldüğünde kilisenin çanı bir defa çalınır herkese duyurulmuş. Bir asil öldüğünde iki, kraliyet ailesinden biri öldüğünde üç, kral öldüğünde ise 4 kez çan çalınmış. Bir gün bir mahkeme bir kişiyi haksız yere mahkum etmiş ve o gün kilisenin çanı beş kez çalınmış. Ahali Papaza; 'Kraldan daha önemli kim olabilir ki çanı beş kez çaldın' diye sormuşlar. Papaz cevap vermiş: 'Kraldan daha önemli bir şey var. Bu gün adalet öldü!'

Bunu anlatmanın nedeni İngilizlerin veya bir davada verilen kararların adil olup olmaması değildir. Sadece 'adalet'in ne kadar 'önemli' olduğunu anlatmak içindir. Aslında adalet kavramı bizim dinî ve millî tarihimizde

son derece önemlidir. Hz. Ömer'in adaleti ve Kanuni'nin hukukçuluğu meşhurdur. Üstelik İngiliz tarihinde de aslında pek adaletten bahsedilemez. Halen de mutlak manada adil bir devlet olduğu söylenemez. Ama anlatılan hikaye adaletin ne denli önemli olduğunu vurgulamak açısından dikkat çekicidir.

Sonuç olarak İngiltere veya Birleşik Krallık, birçok hukuksal, toplumsal, siyasal ve yönetsel geleneklerini koruyarak nisbeten adil, demokratikleşmiş, sanayileşmiş ve kentleşmiş bir ülkedir. Dolayısıyla İngiltere ile ilgili her şeyin bu açıdan değerlendirilmesi gerekir.

5.Devlet Adamı-Adalet İlişkisi

Devletin işleyişinde olduğu gibi devlet adamlarında da olması gereken en önemli vasıf adil olmalarıdır. Zaten devletin adil işleyebilmesi büyük ölçüde devleti yöneten adamların yani devlet adamlarının adil olmasına bağlıdır. Çünkü yöneticilerin en çok dikkat etmesi gereken husus adalettir. Ama maalesef oldum olası devlet adamlarının genelde en çok eleştirildikleri husus adalet olmuştur. Demek ki devlet adamları genellikle adil olmuyorlar. Zira yöneticilerin pozisyonları ve yetkileri arttıkça bu hasleti yitiriyorlar. Çünkü iktidar veya üst düzey yönetim insanı bozar ve adaletsiz olmaya iter.

a) *Filozofların Dilinden Devlet Adamı-Adalet İlişkisi*

Devlet adamlarının adil olmaları gerektiği, antik Yunan, eski-yeni Avrupa, Amerika ve Türk-İslam dünyasından hemen bütün filozof ve bilim adamları tarafından dile getirilmiştir. Mesela Konfüçyus şu sözleri ile adaletin önemini vurgulamıştır:

- Bir ülkede adaletin varlığı kişinin kendini özgürce ifade etmesinden anlaşılır. Bir ülkede adaletsizliğin varlığı ise kişilerin başına buyruk davranışından anlaşılır. İyi insanlar sorunları önlemek için çaba sarf ederler.
- Eğitilmiş insanlar öncelikle adalete değer verir. Eğitilmiş insanlar adalet olmadan cesaret sahibi olunca asi olurlar. Küçük insanlar adalet olmadan cesaret sahibi olunca haydut olurlar.

Konfüçyüs "iyi devlet adamında beş niteliği yüceltirseniz dört kötülükten kurtulursunuz" der ve yüceltilmesi gereken beş niteliği şöyle sayar:

- Müsrif olmadan, eli açık olmak.
- Gocunmadan, çalışkan olmak.
- Haris olmadan, istek duymak.
- Mağrur olmadan, rahat davranmak.
- Ürkütücü olmadan, saygın olmak.

Devlet adamında bu nitelikler yüceldikçe karşılaşılacak dört kötülüğü de şu şekilde sayar:

- Nasihatsiz infaz ki bu gaddarlıktır.
- Öğretmeden başarıları ölçmek ki bu kabalıktır.

Devletin işleyişinde olduğu gibi devlet adamlarında da olması gereken en önemli vasıf adil olmalarıdır. Zaten devletin adil işleyebilmesi büyük ölçüde devleti yöneten adamların yani devlet adamlarının adil olmasına bağlıdır.

Devlet yönetimi anlamında üzerinde en çok durduğu konu 'müşavere' yani 'danışma' olan Maverdi'ye göre, devlet adamının bu hasletleri kazanmasında ve buna göre davranmalarında müşavere ettiği yani danıştığı kişilerin rolü büyüktür.

- Yönetimde gevşek olup sınırları koymak ki bu kötü niyettir.
- Başkalarının hakkını verirken cimri davranmak ki bu bürokrat olmaktadır.

Diğer bazı filozoflardan birer söz aktarmakla yetinelim (Aydın, 2016c: 84-99):

Sokrat, "devlet adamı bilgili, adil ve cesur olmalıdır" demiştir.

Farabi, insanın nihai amacının 'fazilet (erdem)' olduğu görüşünden hareketle şehir, site veya devletin erdemli olması gerektiğini belirterek, 'liderlik' kavramını önemsemiş ve yine çok önem verdiği 'adalet'in sağlanmasında 'iyi lider'in gerekli olduğunu savunmuştur.

Yusuf Has Hacıp, toplumun hakkının gözetilmesi için gerekli olan güvenli ortamın adalet ve akıl ile mümkün olduğu görüşüne yer vermiştir.

Nizamül Mülk, devlet adamlarının, bilim adamları, danışmanlar ve halkın görüş ve şikayetlerini almaları ve adalet vurgusu ile birlikte özellikle zulme uğrayan insanların haklarının korunmasına önem vermelerini önermiştir.

Kınalızade Ali Efendi, devlet adamlarının yönetim tarzı nasıl olursa olsun mutlaka adil ve ahlâklı olmaları gerektiğini vurgulamıştır.

Koçi Mustafa Bey, Osmanlı devleti kamu yönetimi sisteminin sorunlarını analiz ederken özellikle 'yönetimde adalet'e dikkat çekmiştir.

b) Maverdi'ye Göre Devlet Adamı ve Adalet

Maverdi'nin devlet anlayışında 'devlet adamı' ön plana çıkar. Devlet adamı veya yöneticilerin her ne pahasına olursa olsun hakkın ve haklının yanında olmak, vakur olmak, bencil olmamak, asaletli, iffetli, ahlaklı ve mütevazî olmak gibi hasletlere sahip olması gerektiğini belirtir (Birsin, 2004).

Devlet yönetimi anlamında üzerinde en çok durduğu konu 'müşavere' yani 'danışma' olan Maverdi'ye göre, devlet adamının bu hasletleri kazanmasında ve buna göre davranmalarında müşavere ettiği yani danıştığı kişilerin rolü büyüktür. Fakat bu anlamda devlet adamlarını etkilemeleri ve onları iyi yönlendirebilmeleri, özellikle birbirleriyle ve halk ile diyaloglarında nazik ve nezih davranabilmeleri için danışmanların da bazı hasletlere sahip olmaları gerekir.

Maverdi'ye göre danışılacak kişi şu beş şartı taşımalıdır:

- Akıllı ve geçmiş tecrübesi olmalıdır.
- Dindar ve takva sahibi olmalıdır.
- Nasihat eden bir dost olmalıdır.
- Gereksizce meşgul etmemelidir.
- Danışılan konuda şahsî bir amaç taşımamalıdır.

c) Adil Yönetici

Adil yönetici olmak kolay değildir. Adil olduğunun bilinmemesi, yani

adil olmadığının zannedilmesi ise adil yöneticinin en önemli çıkmazıdır. Fakat her şeye rağmen adil olmak önemlidir.

“Adil olma eğilimi insanda biyolojik eğilim olarak vardır ancak nasıl adil olunacağını öğrenilmesi gerekir” diyor Tarhan, konuyu şöyle örneklendirir. “Anaokulu çocukları için uygulanan çikolata testinde sınıf dolusu çocuğa dörder çikolata veriliyor. Bütün çocuklar neşeli bir şekilde paylaşarak oynuyorlar. Başka bir gün 3-4-5'er adet olarak aynı çocuklara ayrı ayrı çikolata veriliyor. Bu defa çikolata alan çocuklar arasında kavga ve tartışmalar başlıyor. Çocuklarda bu davranış, öğrenmeden çok biyolojik eğilim olarak değerlendirilebilir. Benzer durum erişkinler için de geçerlidir (Tarhan, <http://www.bediuzzamansaidnursi.org>).

Devlet adamı veya yöneticinin adil olması ile ilgili olarak bir olay anlatmak istiyorum. Bir gün bir yönetici oldukça meşgul olduğu bir esnada odasına giren bir memur:

‘Efendim, siz birlikte çalıştığım arkadaşlarımdan birini adaletsizce terfi ettirdiniz. Yaş ve kıdem bakımından aramızda hiç bir fark yok, öğrenimimiz de aynı. O benden daha yakışıklı da değil. Ama beni hala terfi ettirmiyor-sunuz?’ der.

Yönetici dalgınlık halinde mırıldanır: ‘Sokakta bir gürültü var. Duyuyor musun? Nedir acaba?’ diye sorar.

‘Gidip sorayım efendim’ der memur, biraz sonra döner, ‘bir kamyonmuş efendim, ağır yüklü, tekeri patlamış, değiştiriliyor, gürültüler ondan’ der.

‘Yükü neymiş?’ diye sorar yönetici.

‘Gidip bakayım efendim’ der memur, biraz sonra döner, ‘kamyonun yükü bir sürü çuval efendim’ der.

‘Çuvallarda ne varmış?’ diye sorar yönetici.

‘Gidip bakayım efendim’ der memur, biraz sonra döner. ‘Çuvallarda çimento varmış efendim’ der.

‘Nereden gelip nereye gidiyormuş bu kamyon?’ diye sorar yönetici.

‘Gidip bakayım efendim’ der memur, biraz sonra dönüp cevap olarak, ‘X fabrikasından yükünü almış ve Y inşaat şirketinin merkez şantiyesine gidiyormuş efendim’ der.

‘Çok güzel, lütfen şimdi bana terfi eden arkadaşımı çağır, hani haksız yere ve adaletsizce terfi edildiğini söylediğin arkadaşımı’ der.

Diğer memur gelir. Yönetici ona da mırıldanır gibi; ‘sokakta birtakım gürültüler geliyor, nedir acaba?’ diye sorar.

‘Gidip bakayım efendim’ der memur ve döndüğünde şöyle cevap verir: ‘Kırk çuval çimento yüklü bir kamyon. Çimentoları X fabrikasından almış ve Y inşaat şirketinin merkez şantiyesine gidiyormuş. Patlayan tekerini değiştirmeye çalışıyorlar, gürültü ondan efendim’ der.

Önceki memur mesajı alır. Görünüşte adaletsizlik gibi görünen bir karar veya davranışın aslında adil olabileceğini anlar.

“Adil olma eğilimi insanda biyolojik eğilim olarak vardır ancak nasıl adil olunacağını öğrenilmesi gerekir”

*Adalet,
hukukun temel
dinamiklerinden
biri olduğu için,
hukuk devletinin
gerçekleşmesi
ve hukukun
üstünlüğünün
sağlanması için
de önemli ve
gereklidir.*

6.Sonuç

Adalet, hukukun temel dinamiklerinden biri olduğu için, hukuk devletin gerçekleşmesi ve hukukun üstünlüğünün sağlanması için de önemlidir ve gereklidir. İnsanoğlunun tarih boyunca aradığı ve semavi kitapların da üzerinde ısrarla ve önemle durduğu bir kavram olan adalet, devletler ve devlet adamları için de ilke edinilmeye çalışılan bir konudur.

Sosyal, teknik-teknolojik, ekonomik, ticari, demografik ve kentsel gelişmeler ile bunların devlete yüklediği yeni görevler gibi bir çok faktör devletin örgütsel ve işlevsel anlamda giderek sağlıklıca büyümesine yol açtı. Devlet büyüdükçe vatandaş her şeyi ondan ister oldu. Bu da devletin adil davranmamasına neden oldu.

Oysa tarihsel olarak devletler için ne kadar büyük oldukları, nasıl bir siyasal ve idari sisteme sahip oldukları değil, adil olup olmadıkları önemli olmuştur. Modern hukuk devletinin de temellerinden birisi adalettir. Adalet, devletin işlemesi ve hukukun üstünlüğünün sağlanması için önemlidir. Devletlerin yaşayabilmeleri, büyük ölçüde adil olmalarına bağlıdır. Adil işleyen ve yönetilen devletler uzun süre yaşamışlar, yoksa kısa sürede tarihe karışmışlardır.

Devletin işleyişinde olduğu gibi devlet adamlarında da olması gereken en önemli vasıf, adil olmaktır. Zaten devletin adil işleyebilmesi büyük ölçüde devleti yöneten adamların yani devlet adamlarının adil olmasına bağlıdır. Kısaca, devlet adamları veya yöneticiler adil olmalı ki devlet adil olsun.

Abstract

There is a final and close relationship between state and justice. Almost all philosophers and scientists from ancient Greece, old-new Europe, American and the Turkish-Islamic world have pointed out this relationship. They also mentioned that the state and statesmen must be fair. In this study, first of all, the concept of state will be examined in terms of meaning, form and development process. Later, the concept of justice will be explained in terms of significance, importance and scope, and finally the relation between state and justice will be discussed and attention will be paid to the relationship between statesman and justice.

Keywords

State, fair state, justice, rule of law, statesman

KAYNAKLAR

- Aydın, A. H. (2016a) “Üniter ve Federal Devlet, Yeni Asya, 11.01.2016.
- Aydın, A. H. (2016b) “Devlet Adamı ve Ahlak-Adalet”, Yeni Asya, 25.01.2016.
- Aydın, A. H. (2016c) Kamu Yönetimine Giriş, 3. Baskı, Ankara, Seçkin Yayınevi.
- Birsin, M. (2004) Mâverî'nin devlet anlayışı, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bütünay, M. (<http://www.bediuzzamansaidnursi.org/>), “Üstad'ın ve İnsan Haklarının Işığında Fert-Devlet İlişkilerinde Adaletin Tesisi”.
- Eryılmaz, B. (2011) Kamu Yönetimi, Ankara, Sözkese Matbaacılık.
- Gözler, K. (2007) Devletin Genel Teorisi, Bursa, Ekin Kitabevi Yayınları.
<https://tr.wikipedia.org/>
- Narmatov, A. (<http://www.bediuzzamansaidnursi.org/>), “Risale-i Nurda Adalet Kavramı”.
- Risale-i Nur Enstitüsü (<http://www.sorularlasaidnursi.com/>), “Risale-i Nur'da Adalet”.
- Versan, V. (1984) Kamu Yönetimi, İstanbul, Der Yayınları.
- Yılmaz, M. F. (<http://www.bediuzzamansaidnursi.org/>), “Bediüzzaman'ın Adalet Kavramına Getirdiği Açılımlar”.
- Tarhan, N. (<http://www.bediuzzamansaidnursi.org/>), “Bediüzzamana Göre Hangi Yöntem Olursa Günümüzde Adalet Sağlanır?”

